

CONSTANTIN BRÂNCOVEANU BASARAB VOEVOD

1) *Ultimii ani din domnia Domnului, 1712—1714.* — 2) *Chestionarea, moartea și înmormântarea.* — 3) *Istoricul Monastirei Halki.* — 4) *Soarta familiei brâncovenești, reconstituirea Casei Brâncovenilor și aducerea oaselor Voevodului în Țară.*

La 12 Ianie a. e., călăuzit de inscripția de pe o candelă, pusă la 12 Ianie 1720, de Doamna Maria d'asupra scumpelor rămășițe ale soțului său, aduceam la cunoștință¹⁾ publică descoperirea mormântului lui Brâncoveanu ce o făcusem.

Se lămură, astfel, totemai în ajunul sărbătoririi bicentenarului morții martirului, misterul ce plană de 200 de ani asupra candelii și mormântului, aflate în văzul tatarora, în biserica Sf. Gheorghe-nou din București.

Să ne reamintim, pe scurt, ultimele momente ale lui Brâncoveanu, martiriul și înmormântarea sa, silințele depuse de îndurerata sa soție, Doamna Maria, de a aduna în pământul patriei membrii familiei sale rătăcite și scumpele rămășițe ale acelor sacrificaiți pentru lege și neam.

1) *Ultimii ani din domnia Brâncoveanului.— Situația externă a Țării; situația internă.— Titlul de Principe Imperial al Domnului descoperit de Turci; protecționalele obținute dela Imperiali de Domn.—Mașinațiunile Vizirului Ali Pașa.—Mazilia.—Drumul spre Constantinopol.—Inchiderea la 7 Turnuri.*

Noua problemă politică, suscitată de apariția unui nou factor creștin în lupta cu Turcii: Rușii lui Petre cel Mare, strică liniștea lui Brâncoveanu în care trăia dela încheierea păcii din Carlowitz și grăbi căderea sa²⁾.

Greatatea situații nu scăpă lui Brâncoveanu, căci, chiar înainte ca Rușii să intre în Țară, în primăvara anului 1711,

el ceru și obținu dela Împăratul Iosif I, reînnoirea scrisorilor din 1706 ale Împăratului răposat Leopold, pentru protecție și asil în țările Împăratului. Se știu sigur în Transilvania că Brâncoveanu «neapărat» se va retrage acolo, pentru care scop Dindar, secretarul lui, trată cu generalul imperial Stainville, ca, în acest caz, să se dea lui Brâncoveanu «toată cinstea cuvenită»³⁾, cum și voia de a-și aproviziona curțile de acolo cu grâne.

De asemenea și cu Rușii Brâncoveanu încheiase asemenea acte⁴⁾.

Dar: situația externă se complică cu una internă: trădarea lui Toma Cantacuzino, care, părăsind expectativa păstrată de Brâncoveanu, strică toate planurile sale și-l puse rău cu toată casa Cantacuzinilor, mai ales când Dumitrașcu Racoviță, din Moldova, ginerile lui Mihai Cantacuzino, prins de Brâncoveanu că trimetea știri Țarului Petre din partea Cantacuzinilor, eră pe punctul de a fi omorât, scăpând numai cu fuga la Brașov. De aci, el nu încetă de a trimite noutăți contra Brâncoveanului, mazilitului său frate, Mihai Racoviță, închis la Edicule, care, la rândul-i, le comunică Vizirului, în speranță că va obține el domnia Țării Românești⁵⁾. La curtea lui Brâncoveanu, nu se mai petrecea nimic, deacum înainte, fără a nu fi desvelit la Poartă de stolnicul Cantacuzino. Chiar din timpul războiului se vorbea, la Constantinopol, de hainia lui Brâncoveanu, din care cauză i se ridică tot proviantul bânduit fiind

că-l pregătise pentru Ruși. Se cunoștea bine la Poartă, acum, toate tratativele Brâncoveanului cu Imperialii și chiar titlul său de Principe al Sacralui Imperiu

Candela mormântului lui Brâncoveanu.
Vedere în întregime.

Roman pe care îl posedă din 1695,— cu care Brâncoveanu, nu mai sfios, se intitula pe unele acte :

*Constantinus Bassa-Raba de Brancovan D. G. S. R. I. et Valachiae Transalpinæ Princeps*⁶⁾, din care cauză primia

o aspră dojană din partea Porții: «prin «bani ai devenit Principe al așa zisului «Imperiu roman... de sigur că ignorezi «că imperial roman e imperial otoman... «(cu drept) dela Constantin cel Mare. «...Impăratul germanilor dacă îndrăznește «să-și atribue a fi împărat roman e fals, «căci mai I-ia, Carol, așa zisul mare... ne- «legitim a fost promulgat imperator ro- «man... prin viclenia ambiției papei... «pentruca să poseadă Roma»⁷⁾.

Public se vorbea în 1712, la Constantinopole că Turcii ar fi voit de trei ori a-l detrona⁸⁾.

Nici Brâncoveanu nu-și făcea nici o iluzie, căci în 27 Martie 1712, obțină un nou *protecțional* dela Carol al VI-lea⁹⁾ iar în 1713, 23 Mai, obținuse *indigenatul* în Transilvania, ceea ce îi da dreptul de a cumpăra imobile. Chiar și agentul său de acolo, Mana Apostol, primia scut nobiliar și era primit în rândul nobilimei Transilvaniei¹⁰⁾. Zidirea frumosului palat din Sâmbăta, asemenea Mogoșoanei, depozitarea banilor în Veneția și Viena¹¹⁾ începuse din acel timp.

O imprudență a Brâncoveanului, abil utilizată de nebunul Ali-Pașa, vizirul nou, care voia a regenera imperial otoman prin războaie și sângele demnitarilor, (după el îmbogățiți în pagaba Imperialui)¹²⁾, înșelă vigilența lui Brâncoveanu.— Vroind a cinsti la 15 August 1714, sărbătorirea a 25 ani de domnie și 60 de ani de viață ai săi, și cu o nuntă (proiectată de 4 ani)¹³⁾ a fiului său de-al III-lea Radu, cu o fată a lui Antioh Vodă, adresă o scrisoare Vizirului spre a-l cerceta «temându-se că acel plan «matrimonial ar aduce vre-o bănuială» împărăției turcești, din cauză că fata aceasta era nepoata hainului Donn Dumitru Cantemir. Diferite daruri însoțită scrisoarea.

Foarte șiret, Vizirul trimise consimțământul său, invitându-l a trimite pe cineva să ia logodnicia din Constantinopole cu pompa cuvenită¹⁴⁾, «mai ales că Impărăția era în pace cu toți». În același timp, se puse la cale cu nesățiatul de bogății Ahmet Sultanul, pierderea Brâncoveanului, Principele aarului, *Altyn-Bey*, mai ales că se aștepta că cu acest prilej

Brâncoveanu își va aduce toate giuvaericele și bogățiile.

Un grec, doctorul Corea, chiar scrisese lui Brâncoveanu pentru a-l preveni de cele pregătite, fără a fi crezut, întrucât Capachehaile domnești, din Constantino-pole, complice, nu-i scrisese nimic; în zadar chiar Doamna îl consilia, acum, a se muta la Târgoviște, Brâncoveanu eră ca și adormit, ne spune Del Chiaro, din cauza acelei «șirete scrisori a Vizeralului, în felul anai paternic soporific»¹⁵⁾.

La 24 Martie, Marți, se trimise pentru prinderea Brâncoveanului Capigial, adică camerierul sultanului, Mustafa-Aga, amic intim al Voevodului, care trebuia să preceadă pe cel ce avea toată plenitudinea de a lucra: Marele Imbrohor (le grand écuyer) Myordan (Bajar) care sosi a doua zi, 25 Martie.

Pretextul venirii lui, fu trecerea spre Cetatea Hotinului, pentru care cerea 12 care cu produse, 4 pungi de argint, 1.200 lucrători cari să curețe Prutul; întâmplător, se exprimă că, a doua zi, ar voi să vorbiască și cu Domnul când trebuia să se fie și un divan la curte¹⁶⁾.

Brâncoveanu oricât își păstră calmul, chiar în acea zi de 24 Martie, desigur, își trimetea toate actele sale, documentele de proprietate și lucrurile de preț în Transilvania, prin omul său Manu Apostol¹⁷⁾. Se vor inventaria din ele mai târziu: 16 pungi bani; 48.000 ducăți aur, diplomele imperiale, documentele bunurilor, 12 săbii turcești, 12 șabrace cu perle și smaragde, frâu de argint aurit, nerghelele de porțelan cu argint și coral, vase de porcelan cu argint, linguri aurite, sfeșnice, un vas mare de argint în formă de călăreț, 12 cești cu lucrătură de Augsburg, lingerie bătută cu aur, stufe persiane, perne roșii de mătase cu aur, icoane, covoare persiane, ceas de perete de argint, oglinzi venețiane, marele cort dăruit de sultan, evaluat la 24.000 mărci, colane cu rabinari, și chiar coroanele domnești cu diamante și rabinari, din care una eră lucrată depe moda ungară, erau trimise la Brașov. Un alt agent ducea 30.000 ducăți și 5.900 de pungi la locuința Patriarhalui Ierusalimului din Adrianopole și la agentul Engliterei de

acolo¹⁸⁾, după cum vom vedea și mai departe.

În bună liniște, Brâncoveanu trimise, a doua zi capigialul calul, pentru a se prezentă la curte. Acesta plecă însoțit de 30 de ciohodari, înarmați pe sub haine, din cari lăsând o parte jos, la scări, el intră numai cu câțiva, îndreptându-se spre sala a III-a a palatului unde îl așteptă Domnul. Brâncoveanu îl invită a se așeză. I se răspunse de Agă că nu e timpul de așa ceva, și că e pus în neplăcuta plăcere a-l invită a se lăsa în voia lui Damnezeu și a poruncii Sultanului. După aceasta, scoțând un petec negru de mătase îl-l puse pe umări, declarându-l mazil, aceasta fiind porunca Sultanului care a hotărît ca «cu toată familia ta și fii tăi și ginerii tăi să fii adus la Constantino-pole». Într'o altă cameră, se ceti divanului firmanul de către *Divan Effendi*. Se cerea apoi dela boieri ca printr'un act întărit cu sigiliile lor, să se declare garanți cu viața lor pentru fuga Principelui; corpul neguțătorilor, la rândul lor, se făcă garantul boierilor.

Brâncoveanu, riguros păzit, refuză sfatul lui Ștefan fiul, de a fugi la Târgoviște, păsările toate fiind îmbâcsite de streji¹⁹⁾.

La 25 Martie sosi și imbrohorul²⁰⁾ care ceti decretul că Sultanul va întări ca Domn pe cel ce-l va alege Țara. Alegerea noului Domn se făcă după masă. Cantacazinii se prefăcură că nu vor a primi²¹⁾ domnia; ei poate că chiar ar fi preferat a li ales mai sus numitul Mihai Racoviță, până la numirea cărui ar fi girat afacerile Țării, numai provizoria Ștefan Cantacuzino Spătarul²²⁾. Intrigile, însă, ale partidei Mavrocordaților cari lucrează, acum, pentru propria lor socoteală, zadărnici acest plan²³⁾.

Vineri, din săptămâna sfântă, înainte de amiază, la 27 Martie 1714, Brâncoveanu fu ridicat din București cu 40 de care în care se aflau bagajele, cu 8—10 care, sigilate cu bogății²⁴⁾, cu soția, 4 fii, soția primogenitalui cu un mic copilăș, și poate și cu fetița celui de al doilea copil, și cu 4 gineri. Rămaseră acasă numai fetele²⁵⁾. Convoial fu pus sub ordinele Imbrohorului, fii fiind trimiși înaintea tatălui care va zăbovi pe drum. La 27 Brân-

coveană e la Giurgiu, unde rămâne în ziua de 28²⁶⁾, iar la 29 Martie, în ziua de Paște, sosi în Ruscic. ²⁷⁾ După un drum mai lung de 3 săptămâni, la 9 Aprilie sosi la Constantinopole. Tot ca pe timpul dramului din 1703, tot așa și acum, Brâncoveanu întârziă, sperând ca prin intervenire și bani să-și îndulcească situația ²⁸⁾.

Zadarnice toate intervențiile sale și chiar ale prietenului său recunoscător, stăpîniatul său de odinioară la Paris, Hrisant, Patriarhal Ierusalimului ²⁹⁾ care interveni către dragomanul Mavrocordat. Acesta nu dete decât asigurări dubioase lucrând acum pentru fratele său; zadarnice rămaseră toate planurile lui Brâncoveanu, când se văzù transportat nu la Saraiul din Constantinopole ci în camera cea mai de sub pământ a închisoarei 7 Turnuri, unde nu putea nici o lumină arde ³⁰⁾; numai femeile fură închise d'asupra.

Chestionarea, moartea și înmormântarea.— Investigații pentru descoperirea averilor și inventarierea lor.— Chestionarea Brâncoveanului; perfidia Vizirului.— Mărturisirea averilor aflate la Patriarhal Ierusalimului, Veneția, Transilvania.— Vinderea mobilelor.— Chestionarea imbrohorului.— Martiriul Voevodului.

Cu aceasta începe partea II-a tragediei lui Brâncoveanu: *chestionarea*, torturarea lui Brâncoveanu pentru a-și mărturisi averile, cum și investigațiile pentru aflarea lor, a căror sumă eră socotită afară de moșii la 20.000 pungi, a 500 lei una ³¹⁾.

În acelaș timp când la București se petrecea cele ce s'a vorbit, în Constantinopole se arestă Domnița Bălașa, trimisă la Constantinopol pentru a aduce pe logodnica lui Răducanu; ea fu despuiată în ziua Pascelor, pe când se întorcea dela biserica Patriarhală, de toate scalele, de 100 pungi, de 20.000 taleri ³²⁾ și fu închisă la Ciuș-Emini ³³⁾, închisoarea femeilor ³⁴⁾.

În țară se făceau cercetări serioase, fiind arestați Jenache Văcărescu Vistierul și Manolache Lambrino ³⁵⁾, ginerele, soțul domniței Balași trimisă la Constantinopole, cari fiind interogați asupra tezaurelor, răspunseră că se află în Veneția, Olanda și

Englita, căci în casa publică nu se găsisse decât 4050, taleri; iar în cea particulară numai 12 ducați (ughii), dar vasele de argint, hainele înblănite, ornamentele cailor erau o întregă avere ³⁶⁾.

Atât Jenache Văcărescu cât și Lambrino fură trimiși la Constantinopole și închiși la Bașchiculi, închisoarea marelui perceptor al datornicilor imperialului. ³⁷⁾.

Se decretă pedeapsa cu moartea contra celor ce ar ști ceva de aceste bogății, și nu le-ar divulga; se inventarie tot avutul: moșiile, giavarițele, vinurile, vitele, produsele chiar și fasolea «*ξωζ καὶ τὰ φασόλια*» scria Ștefan Cantacuzino Patriarhalului ³⁸⁾.

Șapte care cu bogății, aduse din țară, erau depozitate în tezaurul imperial din Constantinopol.

La prima *chestionare* dela 11/22 Mai, Brâncoveanu mărturisi numai cei 30.000 de galbeni depozitați în Veneția, cari însă nu se puteau ridică fiind danie «wacaf» bis. Sf. Gheorghe nou, căreia îi da un venit de 900 galbeni anual ³⁹⁾.

În zadar Vizirul stăruì pe lângă ambasadorul Veneției a se cedă Porței cele 8000 de pungi ce se bănuiau a fi în depozitele publice venețiene, cari făceau un capital de 400.000 lei. ⁴⁰⁾.

La 4/15 Iunie Brâncoveanu fu supus la tortura întinderei pe roată de cap și mâini, a arderei pieptului «și cu multe alte grozăvii» chinuit, la Bostangi-pașa, (intendental palatelor Sultanului care aveă și jurisdicția întregului litoral al Mării Negre) unde eră închisoarea (Fornetta).

Se prepară acest barbar tratament și fiilor săi ⁴¹⁾ cari trebuiau a fi și ei *chestionați*.

O rază de bucurie zadarnică luci lui Brâncoveanu, tot din abila perversitate a Vizirului care crezù că va smulge cu binele ceea ce nu putuse smulge cu răul.

După o ședere de mai mult de 2 luni, la 7 turnuri, Brâncoveanu fusese eliberat, prin apropierea zilei de 25 Iunie, permițându-i-se a sta cu toată familia în saraiul Țărei, din Galata ⁴²⁾. Fusese chiar dăruit cu caftan și avându-se în vedere discordia dintre Ștefan Cantacuzino și unchiul său Mihail Cantacuzino, ⁴³⁾, i se da a spera chiar Domnia Țărei, dacă nu pentru

el însuș, cel puțin pentru unul din fii săi ⁴⁴⁾. Fericit, acum, Brâncoveanu intrase chiar în corespondență cu generarul Si-bialui, rugându-l a-i ține în taină giavari-calele aflate acolo, iar omului său, Mana Apostol, îi scriă că în curând va reveni în Țară ⁴⁵⁾.

Vreuna din aceste scrisori, interceptată de Poartă și chiar intrigile din țară, că averile lui Brâncoveanu, ar fi cu mult mai mari ca cele mărturisite, făcând ca Brâncoveanu să fie iar aruncat la cele 7 turnuri ⁴⁶⁾ la 28 Iunie. Până la 11 Iulie el fu torturat de 3 ori ⁴⁷⁾ la Fornetta, unde fără conștiență și șoștia, fii și ginerii, fiind toți torturați, afară de femei invitate de a privi această grozăvie ⁴⁸⁾. Se mărturisii atunci 24—30.000 ducăți, 5000 pungi și se luă principesei un inel ce nu se mai văzuse până atunci la Poartă ⁴⁹⁾. Acești bani se aflau în mâinile unui agent al Brâncoveanului ce fugise din țară în Adrianopole, unde îi ascunsese în apartamentul Patriarhalului de Ierusalim, poate chiar în ajunul sosirii lui Mustafa Aga în București ⁵⁰⁾. O parte din acești bani fiind depozitați la dragomanul Engli-terei, se dete o camplită pedeapsă acelui agent ⁵¹⁾.

Se cercetă chiar casele Patriarhalului de Alexandria. Patriarhalul de Ierusalim, grav compromis din cauza legăturilor cu Brâncoveanu ședează mai mult la Iași.

Asupra depozitelor din Veneția nu se pută afla mai mult decât de existența a 300 pungi pe lângă cele mărturisite (=150.000 reali, probabil că cei depuși la un negustor la dobândă), cu toate că Vizirul cerea ca asupra acestui punct să se stăruiască mai mult, întru cât se credea că sunt acolo depuși 15.000 pungi. Se știea că o parte din ei erau consacrați Sf. Gheorghe din Valahia, iar depe alții a acelui din Veneția ⁵²⁾.

Atunci mărturisii și cele 200 de pungi din Transilvania ⁵³⁾. Se svonise pela 11 Iulie, în Constantinopole, că averile mărturisite de Brâncoveanu se urcă până la 1, 1¹/₂ milion ⁵⁴⁾.

Un ciauș fu trimis a se întrebă bai-lul Veneției, dacă banii depozitați în ade-văr erau acolo la Veneția, se începù și vânzarea obiectelor lui Brâncoveanu pe

piața publică, în *almeidanul* Costantino-polei ⁵⁵⁾.

Se vânduse atunci o mică cutioară cu giavari-cale ale Doamnei cu preț ¹/₂ milion lei.

Nici chinarea la 6 August a imbrohoralui ce adusese pe Brâncoveanu, (acuzat de a fi dosit din bagajele și banii, ce eră însărcinat a le aduce în Constanti-nopole) ⁵⁶⁾, nu mai aduse nici o lumină cu privire la averile lui Brâncoveanu.

Se recurse, de aceia, iar la diabolical mijloc al speranțelor frumoase ce se fluturau înaintea Brâncoveanului. Bostangi Pașa îi făgăduise iertarea și restabilirea, iar în ajunul execuției îi puneă ca condiție esențială a împlinirii acestei vis, eliberarea, în 5 ore, iarăși a acelor fai moase 20.000 de pungi (= 10.000.000 lei, pe cari Turcii, în imaginația lor, îi supoză că Brâncoveanu îi are în depozitele Veneției.

Naiivitatea cu care Turcii pun mâna, mai târziu, pe casele ambasadei franceze din San-Stefano, foste ale Brâncoveanului, pentru a căută, cu 200 de soldați averile Brâncoveanului, ne arată ce fantastice știri aveau Turcii asupra acestor averi.

Plin de indignare, Brâncoveanu pronunță cuvinte tari contra marelui Vizir și Sultanelui ⁵⁷⁾.

Aceasta grăbi sfârșitul martiriului său.

La 15 August, când împlinia 60 de ani de viață, la un ceas înainte de amiază, Brâncoveanu, cu cei 4 fii, și gineri, și boerul Văcărescu, fu dus pe jos, în cămașe, spre marele Serai, de lângă mare, unde aveă să se facă execuția.

Cotregial trecù pe dinaintea caselor Grecilor și Rușilor din Fanar ⁵⁸⁾.

Li se propuse la toți iertarea dacă vor îmbrățișă religia mahomedană, ceace ei refuzară ⁵⁹⁾, afară de unul din fii ⁶⁰⁾, care se pare a fi Ștefan ⁶¹⁾, a cărui perfidie supără mult pe Brâncoveanu, de oarece abjură religia paternă fără însă a obține grația.

În marea groază a asistenților la o asemenea măcelărire «de care nu se regalase vreodată istoria» ⁶²⁾, se începù execuția cu Jenache Văcărescu. Dela micul fiu Matei, dela Rada, Ștefan, Constan-tin, cuțitul trecù, apoi, asupra bătrânului

tată, chinuit, capul rămânând atârnat de corp ⁶³). Tragedia terminată, capetele fără partate pe salite, prin oraș, iar corpurile aruncate în fața sublimei Porți, la vederea unei mari mulțimi, de a cărei revoltare, temându-se, Vizirul ordonă aruncarea corpurilor în mare. De aci, «pe ascens luate de unii din creștini» (cred că de agenții Patriarhiei) fără îngropate în Mânăstirea chemată Halki, nu departe de Constantinopole ⁶⁴).

Istoricul Monastirei Halki.—Monastirile din Halki. — Monastirea Maicii Domnului sau a Sf. Ion, zidită de Ion Paleologul.—Renovarea ei de Panaiotachi Nicosios.—Relațiile M-rei cu Țara Rămânească și Brâncoveanu.—Renovarea ei de Alex. Ipsilante.—Mormântul Brâncoveanului.

Să întrerupem puțin șirul expunerii să vedem ce este cu această Mânăstire Halki.

Insula Halki.

Planul cu dispoziția mânăstirilor după Vyzantios.

Halki este una din insulele situate spre nord-estul mării de Marmara, la 12 mile spre sud de Constantinople. Zace în fața acropolei Bizanțului, între insulele Princip și Antigona.

Se numește Halki (în vechime Χαλκίτις din cauza mineraiului de aramă ce-l cuprinde ⁶⁵). Nici una din cele 3 mânăstiri aflate azi acolo, nu mai poartă acest nume de Monastirea Halki. Căci pe lângă

un mic orașel, se află în insulă aceste monastiri: una zidită pe vârful nordic al insulei, închinată Sf. Troițe, e fondată de Fotie, faimosul Patriarh al Constantinopolului, iar către finele veacului al XVI-lea, renoită de Mitrofan, Patriarhul. Azi ea e transformată în școală teologică.

A doua Monastire dedicată Sf. Gheorghe, e nouă, din 1760.

A treia Monastire e cea mai interesantă, fiind împărătească. E zidită în fața unui golf, în mijlocul insulei, de Impăratul Ion Paleologul al II-lea, în cinstea Sf. Ioan Botezătorul, în veacul al XV-lea. Se mai numește această Monastire a Sf. Ion din Halki și a Maicii Domnului, de pe hramul ăneia din paraclisele sale. Același împărat zidise, în cinstea aceluiași hram și Monastirea de pe insula din față, din Sozopole, risipită de invazia Cazacilor în 1626, când toată viața ei monastică se concentrează aci la Halki.

Ruinându-se ea fu renovată de strălucitul învățat și dragoman al Porții, Panaghiotachis Nicosios, cel ce ridicase și la noi, în București, Biserica Sf. Gheorghe Nou, și care eră în legătură de prietenie și de corespondență cu toți oamenii culti ai veacului XVII-lea, chiar și dela noi din țara noastră. El muriă la Saxan sau Sactan, lângă Dunăre, (desigur că Isacea), în timpul expediției otomane contra Polonilor în 1673, 22 Septemvrie, de unde corpul-i înbălsămat fu transportat în monastirea aceasta ⁶⁶, ctitorie a sa, a Sf. Ion din Halki.

Aceasta e monastirea în care fu înmormântat Brâncoveanu, întru cât legăturile ei cu voevozii Țării Românești se pot urmări chiar din veacul al XVI-lea.

Din însemnări aflate acolo, din 1594, se cunoaște că Mihai Vodă, sculându-se contra puterii otomane, cucerise toate metoacele acelei Monastiri din Țara noastră ⁶⁷.

Radu Mihnea al Moldovei, închinând, în 1625, Monastirea Aron Vodă din Iași M-rei din Sozopole, ea trecuse sub tutela acestei M-ri Sf. Ion din Halki, după ce se risipise cum am văzut de pustiirea Cazacilor ⁶⁸.

Brâncoveanu chiar însemnă, pentru unii ani, mila ce o făcea acestei monastiri

Mormântul Brâncoveanului.

Piatra mormântală.

«Haleki din ostrovul Mării Albe care «iaste lângă Țarigrad»⁶⁹⁾.

Alexandru Mavrocordat, Ion Cămărașul lui Niculae Mavrocordat, renovau cisternele acestei Mănăstiri, mai târziu⁷⁰⁾.

În fine, Alexandru Ipsilante, socotind această clădire ca o moștenire strămoșească, din cauza înrudirii nevestei sale Ecaterina, cu Panaghiotachis Nicosios⁷¹⁾, promise Patriarhului Constantinoplei, Sofronie al II-lea, renovarea Mănăstirii și dotarea ei.

În 1792, o reînvi și îi dete ca metoc monăstirea Mărcuța din București, cu toate moșiile ce fuseseră dăruite de Grigore Mitropolitul lui Ipsilant⁷²⁾.

Tot el făcând aici și un Ελληνομουσεϊον, o școală, poate chiar pe ruinele celei ridicate de Brâncoveanu, cum se păstrează în tradiția Monastirei Sf. Munte.

Nu mai încapă nici o îndoială că aceasta e monastirea în care fu îngropat Brâncoveanu, fiind cel mai sigur loc de refugia în mijlocul unei insule cu populația curat grecească chiar azi⁷³⁾. Închiderea Bosforului ne-a împedecat de a o vizita, chiar atunci când făceam pregătire de plecare, deși credem că nu se va găsi nimic relativ la Brâncoveanu, pentru același motiv pentru care, și mai târziu, în Monastirea Sf. Gheorghe nouă din București, mormântul fu tănuit.

Soarta familiei Brâncovenesti ; reconstituirea Casei Brâncovenilor și aducerea oaselor Voevodului în Țară.—Inchiderea pe viață a Brâncovenilor la Bostangi Pașa.—Exilul lor la Kutais, mai apoi.—Greutatea pentru Poartă a situației Țării după luptele din Peterwardein ; eliberarea Brâncovenilor pentru a face un reviriment în Țară în favoarea noului Domn.—Restabilirea gospodăriei.—Reluarea averilor din Zecca.—Tratatul cu Imperiul pentru averile din Brașov.—Aducerea oaselor lui Brâncoveanu la Sf. Gheorghe nouă.—Disculia autenticității mormântului.

Reîntorcându-ne la cei rămași pe urma Brâncoveanului, știm că Doamna Mariea, soția, cu nepoții (Constantin fiul băiatului cel mare și Maria, fiica băiatului deal II-lea, Ștefan) și cu ginerii, nu se știu ce soartă au avut după decapitarea Brâncoveanului.

Se zvonise chiar de strangularea lor, la 2 zile, după tragedia din 16 August⁷⁴⁾.

Mai târziu se lămuria că nepoții aceștia, fără declarați sclavi, ca născuți din părinți rebeli, prin sentință a muftialui și că fuseseră internați cu atari în seraiul Sultanului. Fuseseră scăpați, astfel dela moarte nu din cauza compătimirii, ci pentru ca, — escamotând drepturile lor de moștenire, — Poartă să poată smulge și ce mai rămăsese din averea Brâncoveanului⁷⁵⁾.

Sigur e că, mai târziu, se hotărî ca cu toți să fie condamnați la închisoare perpetuă, la Bostangi-Pașa⁷⁶⁾. Prin 1715, 28 Ian. nenorocita văduvă, aducea ultimele boccele cu giavaricale din țară spre a mai înblânzi ferocitatea călăilor săi⁷⁷⁾.

În Februarie, ea făgăduise 100 pangii ca să fie eliberată, și propunea 2 garanți cari să stăruiască în acest sens, dar aceștia fără arestați de Poartă ca tănuitori ai averilor lui Brâncoveanu⁷⁸⁾.

De abia la 27 Martie 1715, reuși Doamna Mariea, ca în schimbul a 100.000 fiorini, cu cheltueli și dobânzi de alți 100.000 fiorini, să fie eliberată de închisoare și exilată tocmai la *Kutais* pe țărmul estic al Mării negre, sub munții Caucasului. Samele fuseseră împrumutate cu grea, cu 30%⁷⁹⁾ pentru a fi date *miriei* turcești.

O împrejurare fericită veni să asigure eliberarea văduvei.

În țară, partida națională a boierilor, condusă de Bajoreanu, Popescu, Goleșcu, născută pe mormintele Brâncovenilor și Cantacuzinilor, și la instigațiile Imperialilor, fac ca țara să fie aproape perdată pentru Turci, mai ales, după ce Niculae Mavrocordat Domnul, fu dus prins în Ardeal⁸⁰⁾. Victoriile Imperialilor la Peterwaradein, din 1716, care aduse căderea ultimei cetăți turcești în Ungaria: Temesvar, când mari și crudul vizir Ali-pașa; pierderea Olteniei prin pacea din Pasarowitz, determinară Poarta a încerca un reviriment în opinia publică a țării, prin chiar mijlocirea văduvei lui Brâncoveanu care fu eliberată din exilul său. Se dădu, astfel, o satisfacție Țării, ce o înconjură de o «afectuasă venerație»⁸¹⁾ și care știu că toatenenorocirile țării proveniau din cauza morții marelui Voevod.

Printr'un decret de amnistie «cătrel toți

cei-ce mănâncă pâinea Sultanului», se încep domnia noului Voevod Ion Mavrocordat, care sosiă în țară cu însuși Doamna Mariea. Se invitau ca toți să se întoarcă în țară, se hotărâ iertarea tributului și birarile pe un an ⁸²⁾.

Nu puțin contribuise la eliberare și patriarhul Hrisant căruia Doamna îi mulțumește pentru «iubirea, zelul și grija «ce o arată pentru noi prea banul Domn, «care eliberându-ne din acel îngrozitor «exil ne-a socolit demni de a noastră «patrie mult dorită de noi» ⁸³⁾.

Însăși Doamna, cu mare bucurie de a revedea patria, se oferî a fi ajutătoarea noului Domn cu care se află în legătură de cascrenie, când pe pragul de a reintră în Țară, la Razgrad, aflat între Varna și Ruscuc, în 1716, 17 Oc:omvrie, scriă lui Mitrofan, fostul dahovnic al Brâncoveanului, acum devenit Mitropolit, și tatalor boierilor «că Dumnezeu nevoind «să piardă cu totul țara . . . a ales prin «pronîa sa pe Principele Ion». Ea îndemnă pe toți a se întoarce fără frică de vre-o înșelătorie din partea lui Mavrocordat în Țară; fiind toți ertați ⁸⁴⁾ pentru cele întâmplate sub Nicolae Mavrocordat.

Acî în Razgrad, se întâlnise, deci, cu noul Domn Ion Mavrocordat, după ce debarcase la Varna, din lungul drumul ce îl făcuse pe Marea neagră venind din local exilului său, Kutais.

Sosită în Țară prin Novemvrie, ea și se gândi la aducerea rămășițelor iubite, aflate în Halki, deși mijloacele de trai, îi erau foarte precare, iar cheltuelile ce ar fi necesitat asemenea întreprindere foarte mari. De sigur că despre acest mormânt e vorba în scrisoarea unui călugăr către Hrisant Patriarhul: «Cele ce scrii «despre Constantin nu poate să fie . . . «la mare ananghie se găsesse radele . . . «deabiă s'a găsit ceva pentru mormântul lui» ⁸⁵⁾.

Ea căută mai întâi să-și asigure gospodăria, adunându-și averile răvășite prin mâini streine. De aceea, la 17 Mai 1717, obțină printr'un act formal, din partea lui Nectarie, de Ierusalim, tutela pentru nepoțelul Constantin, singur în drept de pe legile Țarei, a moșteni averea mobilă ⁸⁶⁾.

La 1717 Iunie, făcă un act de partaj

cu ginerele său Iordache Crețulescu și cu cei alți gineri: acum când «dela mari «și camplite pedepse și patime am venit «cu toți ginerii noștrii . . . la pământul «nostru . . . și văzând pe Dumnealor că «au rămas la mare lipsă și sărăcie ca o «mamă fiindu-mi milă de Dumnealor» de aceea împarte pe din două averile rămase de la Brâncoveanu și Domnița Stanca, și banii din Ungaria și Veneția. După ce se vor plăti datoriile către *miria* turcească, (ce i-a eliberat), o jumătate din avere și-o rezervă Doamna cu cei 2 nepoței, iar cealaltă jumătate o luă ginerii ⁸⁷⁾.

Apoi, prin George Trapazantzial secretarul său, interveni pentru virarea pe numele nepotului Constantin, a capitalelor depuse de Brâncoveanu Vodă, prin intermediul agentului său N. Caragiani, în depozitele publice din *Zecca* Veneției: Sala și Becaria, în sumă 200.000 de ducați, (50.000 la Becaria și două de câte 80.000 la Sala ⁸⁸⁾). Intregă această cestiune se rezolvă cu bine în Decemvrie 1717. Afară de acești bani se mai svoniă a fi 130.000 ducați la un neguțător din Venetia ⁸⁹⁾.

În acelaș timp, văduva își anunță sosirea în țară și Impăratului Carol al VI-lea, căruia amintindu-i nenorocirile ei, cerea a se pune cu toată familia ei sub scatal protecției sale ⁹⁰⁾,—intervenție cu atât mai necesară, cu cât, acum, eră suspectată, cu întreaga familie ca partizani ai politiceii turcești.

Ea făcuse, în acelaș timp, demersuri pentru a i se înapoiă banii Brâncoveanului.

Se adunase acolo, după moartea lui Brâncoveanu, pe lângă banii aduși de Mano Apostol, ce i-am văzut, încă 12.000 ducați, neștiuți de nimeni, și pe care îi luase generalul Tige, se svoniă chiar că ar fi fost 100.000 ducați cari s'au dosit de Apostol Mano, care fusese cumpărat de guvernul imperial ca prin mijlocirea lui să poată pune mâna pe toate depozitele Brâncoveanului întru cât el cunoștea titlurile depozitelor ⁹¹⁾. Alți 6.000 ducați se mai găsiră în Țară.

Din primul depozit al lui Apostol erau 53.993 ducați cari fac 229.470 florini, apoi 7.538 bani în argint ⁹²⁾, mobilele fuseseră estimate la 3.170 lei. Totalul su-

melor eră 240.159 lei, cari fuseseră secestrate de Impăratul Carol VI-lea pentru fortificarea cetăților din Ungaria și Transilvania⁹³). Și județul Brașovului mai datoră o sumă ce o reclamă Doamna care nu are pace de datornici și «amărăta

starea precară în care se află, amenințată de «a cădea din nou în mâinele bâr-băre»⁹⁵), căci intrigile partizanilor lui Cantacuzino erau mai puternice decât dreapta ei, chiar în aceste momente. Printr'o scrisoare adresată personal Impăratului,

Candela mormântului lui Brâncoveanu.

Vedere de detaliu cu inscripția amintitoare.

viață treceă» cum însă și se exprimă⁹⁴). Cât despre alți bani din depozitele Vienei, Moscovei nu se mai știe nimic.

În zadar vădava reclamă prin Gheorghe Trapezantzial către Carol al VI-lea cele 16 pungi argint și 48.000 sechini, pe cari ea îi știă că-i dase lui Mano Apostol, plângă efectele vândute pe nimic, și amintea

vădava rănită în tot ce avea mai scump: memoria fostului ei soț, își apără cu accente de un patetism și îndrăsneală indescriptibilă cauza ei. Asvârlia cu dispreț vinile ce se aruncau soțului său, că ar fi luat 130.000 ducăți din averea lui Șerban Cantacuzino, usurpând tronul cavenit acestei familii, și documenta argumentarea

chiar prin documentele Porții otomane. Arată cum Veneția mișcată de milă i-a făcut dreptate; Turcii chiar i-au redat

«familie ce nu e rebelă... nu se poate crede a se vedeà, ca după atâtea ne-norociri, ea care a văzut sacrificat soțul

Candela mormântului lui Brâncoveanu.

Vedere de detaliu cu inscripția în continuare.

moșiile ce le sefestruse, cum se poate ca tocmai o putere creștină, pe care Brâncoveanu o servise «să spolieze o

«și 4 copii, pentru bunele servicii aduse «Casei (imperiale) să rămână mizerabil «părăsită⁹⁶)».

Scrisoarea nu putea ca să nu aibă re-sunet prin puternicele sale accente în inima Impăratului, care după ce dete un mic acompto de 20.000 florini ca un fel de clemență, hotărâ deocamdată ca în principiu să se restituie averile cu oare-care condiții cari de acum nu ne mai pri-vese aci.

Acum când și dramurile erau libere, în urma încheierii păcii din Passarowitz, se putea nenorocita gândi și la oasele ce zăceau încă pe pământul străin.

În Iunie 1720, ele fără aduse în București, sub domnia lui Nicolae Mavrocordat, fratele Domnului precedent, mort cu un an înainte, în 1719. Cu încuviinșarea acestuia, ele fără înmormântate lângă oasele acelaia ce fusese eliberatorul ei din groaznicul exil, Ion Mavrocordat Vodă, în biserica Sf. Gheorghe Nou din București, începută de același Panaghiotachi ca și biserica din Halki, terminată de Brâncoveanu, și aflată sub scutul Patriarhiei de Ierusalim, care, desigur, că îngrijise de transportul oaselor.

O piatră, cu motive decorative împrumutate aproape exact de pe cea alăturată a lui Mavrocordat, (decorată cu un chenar de *rincauri*, cu stema Țării, în capătul de sus, și simbolul moarții cu coasa în mână, la capătul inferior), acoperiă rămășițele aduse, fără ca nici o inscripție să fie săpată pe mormântul acelaia care fusese condamnat de Impărăția turcească să nu aibă parte de nici un mormânt.

O singură candelă, frumos lucrată în stil brâncovenesc (ornamentată cu floarea soarelui), spânzurată sus de un suport păstrat și azi, lamina odată, d'asupra mormântului, indicând taina și numele celui ce odihniă dedesupt. Mutată, prin vitregia timpurilor, în altă parte a bisericii, am reconstituit locul d'asupra căreia ea lamină, condus fiind de următoarea inscripție ce se găsea scrisă pe ea, printr'același procedeu al *repoussée*-ului cu care e lucrat întreaga candelă.

Acătsă candelă ce s'au dat la sti. Gheorghe cel nou, luminează unde odihnescu oasele fericitului Domnu Constantin Brâncoveanu Basarab Voevod, și iaste făcută de Doamna Mării Sale, Maria, carea și Măria Sa nădărduiășe în Domnul, iarăși aici să i se odihnescă oasele, Iulie în 12 zile, leat 7228 = 1720⁹⁷).

Intr'același loc fără înmormântați, mai apoi, Manolache Lambrino, ginerile Brâncoveanului. Probabil și Doamna Mariea, cu fata sa Bălașa, își găsiră odihna, mai întâi, tot intr'acest mormânt în care zăcea, de altfel și Domnița Ilinea ⁹⁸).

Pe acest mormânt crescă și se dezvoltă primele începuturi de conștiință națională: *eliberarea de sub jugul păgânului*, ideie condusă de partidele naționale până la 1877, când fu realizată de Regele Carol, pe câmpiile Plevnei.

VIRG. DRĂGHICEANU.

¹) «Universal» dela 12 Iunie și «Neamul Românesc» No. 39, 5 Oct. 1914, și numerile următoare.

²) Pentru întreaga sa viață e de consultat frumoasa lucrare N. Iorga: *Constantin Brâncoveanu, Viața și domnia lui*; Văleni de munte 1914. Cam și Administrația Casei Bisericii V. Drăghiceanu: *În Amintirea lui Constantin Brâncoveanu. Lăcașurile Voevodului*, București, 1914.

³) Cererea lui Brâncoveanu în Giurescu și Dobrescu, *Documente și registre privitoare la Constantin-Vodă Brâncoveanu*, Bac. 1907. 197, 204 (știrea lui Stainville); 207-9, (discuția propozițiilor lui Dindar de Consiliul de război)

⁴) V. inventarul hârtiilor lui Brâncoveanu în Giurescu, Dobrescu, o. c. 295.

⁵) Drăghiceanu, *ibid.*

⁶) Clopotul M-rei Gura Motruului are această inscripție.

⁷) Copie din 1712 de pe epistola marelui cancelar al aulei otomane către Brâncoveanu, Harmuzaki, *Documente* S. I, I, 425.

⁸) Memoria francez H, *ibid.*, S.I, I, 424. Pe de altă parte și Dimitrie Cantemir fusese numit de Poartă în Moldova cu însărcinarea de a prinde pe Brâncoveanu, vezi D. Cantemir, *Geschichte des osmanischen Reich*, Hamburg, 1745, 765.

⁹) Giurescu, Dobrescu, *op. citat* 221—222.

¹⁰) În 1713 24 Ap. V. *Ibid.*, 259, 242—3 (p. nobilitarea lui Manu Apostol). Del Chiaro, *Istoria della moderne Rivoluzioni, della Valahie*. Veneția 1718, 167. Domnul cugetă: «a trovarsi un luogo de sicuro asilo dove potesse decorosamente vivere con la sua numerosa famiglia».

¹¹) Del Chiaro, *ibid.*, 167.

¹²) Asupra lui Ali. N. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches Gotha*, 1911, IV, 322.

¹³) Raportul lui Fleischmann, în Giurescu, Dobrescu, *ibid.* 261.

¹⁴) Del Chiaro, o. c. 167, 170. Fleischmann, în Giurescu și Dobrescu, *ibid.* 261.

¹⁵) Del Chiaro, *ibid.* 178.

Candela mormântului lui Brâncoveanu,
— Vederea rezervorului —

- 16) Scrisoarea lui Ștefan Cantacuzino către Hrisant Patriarhal in E. Legrand, *Epistolaire grec*, Paris 1888, 110; N. Iorga, *Doc. relative la Brâncoveanu*. (Scrisoare a unui spion 67. Din hârtiile legației din Viena) 52. (Pentru lucrători) H IX, *ibid.*, p. I, 533. Iorga, *Doc.* 61.
- 17) Dominus Manno autem optiman fortunam habuit, quod adhuc 4. Ap. Bucuresti affugento se salvaverit. (Din hârtiile legației din Viena) Iorga, *Docum. relative la Brâncoveanu*, 56.
- 18) Raportul lui Steinville către consiliul de război H. V, I, 135 și următoarele cuprinde inventariul averilor. Pentru banii din Adrianopole v. nota 50.
- 19) Del Chiaro, pentru detaliile mazăliei, *loc citat*; 182—4. Iorga, *ibid.*, 56., H IX, p. I. 533. Iorga, *ibid.* 161, și H IX, p. I. 533 pentru pasari.
- 20) H IX, p. I. 533.
- 21) *Ibid.*
- 22) Raportul bailalului din Viena către Doge, H IX, p. I 531 din 1714, 21 Ap.
- 23) Giurescu și Dobrescu *op. citat.*, 265 (Fleischmann, știri din 28 Ap. 1714).
- 24) Iorga, *op. cit.* 69. H IX, 533. Del Chiaro, *o. c.* 188.
- 25) Del Chiaro, *Ibid.*
- 26) H IX, p. I. 533.
- 27) Del Chiaro, *o. c.* 188.
- 28) Fleischmann, scrisoare din 1714, 28 August, in Giurescu și Dobrescu, *op. citat.*, 265, 266.
- 29) Legrand *o. c.* 115.
- 30) Fleischmann, in Giurescu-Dobrescu, *o. c.* 266. Iorga, *o. c.* 57, 153, 153, Del Chiaro, *o. c.* 189.
- 31) H IX, p. I, 53. (Rap. lui Zane către Doge din 23 Ap. 1714. 21 Ap.). Iorga, *Documente* 133. Del Chiaro spune tot așa, 10.000.000 talere.
- 32) Giurescu și Dobrescu, *o. c.* 261; Fleischmann, 17 Ap. 1714.
- 33) *Ibid.* 261, Del Chiaro *o. c.* 189.
- 34) H IX, I, 535; (Rap. lui Ferrati medical lui Brâncoveanu).
- 35) *Ibid.* și Del Chiaro, *o. c.* 189, 190.
- 36) *Ibid.*
- 37) *Ibid.*
- 38) Legrand, *o. c.* 124. (Scrisoarea lui St. Cantacuzino din 1714 20 Iulie).
- 39) Giurescu-Dobrescu, *o. c.* 267. (Fleischmann, 22 Maia 171, 4).
- 40) Iorga, *o. c.* 136. (Știri din Smirna, 21 Iunie 1714).
- 41) Iorga, *o. c.* 71. (Știri din Viena).
- 42) Giurescu-Dobrescu *o. c.* 268.
- 43) Iorga, *ibid.* 161.
- 44) *Ibid.* 71.
- 45) *Ibid.* 174—5.
- 46) *Ibid.* 72.
- 47) *Ibid.* 77.
- 48) *Ibid.* 71.
- 49) *Ibid.* 72. H. IX I, 536. (Știrile bailalului A. Memmo din 1714 15 Iulie Giurescu-Dobrescu, *o. c.* 269 (Fleischmann). Iorga, *o. c.* 76.
- 50) *Ibid.* și Iorga 77.
- 51) Rap. bailalului Memmo, H IX, I 530. (Pentru patriarhal Alexandriei) v. Iorga, *o. c.* 137 și H SI, 430 pentru Hrisant, retras in Moldova.
- 52) Iorga, *o. c.*
- 53) *Ibid.*
- 54) Giurescu-Dobrescu, *o. c.* 269; Iorga, *o. c.*, 75.
- 55) Iorga, *o. c.* 77.
- 56) Giurescu-Dobrescu *o. c.* 270; Del Chiaro, 191.
- 57) Rap. bailalului Memmo, H IX, I, 537.
- 58) Iorga, *o. c.* 144.
- 59) Des Alleur., către Rege. H. S. I. I, 430.
- 60) *Ibid.*
- 61) Rap. bailalului, H IX, I, 537.
- 62) Iorga, *o. c.* 79.
- 63) *Ibid.* 144—6.
- 64) Del Chiaro, *o. c.* 194. H. SI, I 430. Rap. Dessalleur in Giurescu-Dobrescu 270. Iorga, *o. c.* 59.
- 65) Mulțămită amabilității d-lui D. Russo care ne-a pus la dispoziție această carte din excelența sa bibliotecă: ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΧΑΛΚΗΝ ΜΟΝΗΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΠΑΡΑ ΒΗΝ-ΘΟΛΟΜΑΙΟΥ ΚΟΤΤΑΟΤΜΟΥΣΙΑΝΟΥ. Constantinopole 1864. Ilustrația aci anexată e luată din Vyzantios, aflat tot in biblioteca sa.
- 66) *Ibid.*, 31. Vezi și D. Cantemir, *o. c.* 394, 401.
- 67) *Ibid.*, 63.
- 68) *Ibid.*, 164—9.
- 69) Condicta lui Const. Brâncoveanu. V. Iorga. *Studii și Documente*, V, 363.
- 70) Vezi Catlamuzianu, *o. c.* 35.
- 71) Panaghiotache avea 2 fiice. Una se mărită cu Adamache Muruz, negustor din Trapezant, având de copii pe Dimitrie. Acest Dimitrie se căsătorie cu Saltana, fata lui Mavrocordat și nascut pe Constantin Murazi și Ecaterina soția lui Ipsilant, *ibid.*, p. 50.
- 72) *Ibid.*, 50.
- 73) *Ibid.*, 167.
- 74) H. S. I, I 430.
- 75) H IX, I, 537.
- 76) Iorga *o. c.* 147—8, 270, 59.
- 77) Iorga, *Știri despre veacul al XVIII-lea*, Analele Academiei Române, II, XXXII.
- 78) Giurescu, Dobrescu, *o. c.*, 283—4. Fleischmann.
- 79) *Ibid.*, 283 ? 306. Datoriile ei erau de 200.000 fllo-rini. Vezi suplica lui G. Trapezantzia către Carol al VI. Alții span 100 pungi = 30.000 taleri. Giurescu Dobrescu, *o. c.*, 287. Del Chiaro spune 30.000 reali, 195, ceea ce trebuie socotit ca prim acompto.
- 80) Vezi asupra acestei chestiuni, Virg. Drăghiceanu. *Curțile boieresti, Golești*, in Convorbiri literare, an. 1913. 731.
- 81) Del Chiaro *o. c.* 231, Giurescu, *Oltenia sub Austriaci* 128: «durch brancovanische Familie die in einer besondere-Consideration ist . . . sich eine Parthie zumachen».
- 82) Del Chiaro, *o. c.* 232.
- 83) Legrand, *o. c. Epistolaire*, 160.
- 84) Giurescu, *Oltenia sub Austriaci*, București 1909, 104.
- 85) Legrand, *o. c.* 158.
- 86) H, X, II, 546. Rap. proveditorilor dela Zecca către Doge.
- 87) Iorga, *Studii și Documente*, XIV.
- 88) Actul proveditorilor H IX, I, 546; *ibid.*, 545, 544, 547.
- 89) Giurescu-Dobrescu, *o. c.* 279, 274.
- 90) *Ibid.*, *o. c.* 305.
- 91) *Ibid.*, 273, 281, 22.
- 92) *Ibid.*, 293, 301.
- 93) *Ibid.*, 287, 293.
- 94) Iorga, *Studii și Documente* X, 262. H XV, II, 1563.
- 95) Giurescu-Dobrescu, *o. c.* 306.
- 96) *Ibid.* 311, 313.
- 97) Drăghiceanu, *Locașurile lui Brâncoveanu* 27.
- 98) O parte din inscripții publicate in rev. *Drum Drept*, August-Sept. 1914.

P. S. Dar convingerea ce o avem asupra mormântului lui Brâncoveanu, rezultată din logica faptelor și dovezilor expuse, ar putea fi pusă la îndoială de cei ce nu recunosc de adevăruri istorice decât cele eşite pe calea mărturisirilor documentare. S'ar putea pune, astfel, la îndoială autenticitatea mormântului lui Brâncoveanu. Dacă autenticitatea candeliei e imposibil a se tăgădui, totuși printr'o interpretare silită a inscripției așa de clare, s'ar putea deduce sau că inscripția se referă numai la o intenție a Doamnei de a aduce oasele lui Brâncoveanu în București, sau, dacă ea le-a adus, atunci ele sunt îngropate într'altă parte a bisericii, iar nu sub piatra de care vorbim, care nu are nici o inscripție, fiind pregătită pentru altcineva, — deci candela nu s'ar referi la piatra care, după noi, e mormântul Brâncoveanului.

Răspundem la prima obiecție, că nu s'ar putea concepe pentru ce Doamna Maria cu fetele Ilinca, Bălașa, și ginerile Lambrino Banul s'au înmormântat la Sf. Gheorghe Nou, dacă oasele Brâncoveanului nu ar fi zăcat acolo, cu atât mai mult cu cât Monastirea Văcărești, zidită prin îngrijirea lui Lambrino Banul, ar fi fost cel mai nimerit loc de odihnă al lor. Apoi se poate admite ca Doamna Maria să nu-și fi realizat pioasa dorință de a transporta oasele soțului în București ?

La a doua obiecție, răspundem. Personalități așa de marcante, ca Doamna Maria, Ilinca, Lambrino Banul, nu se poate

admite ca să fi fost îngropate la Sf. Gheorghe fără a li se face și morminte. Unde sunt ele azi ? căci faptul îngropării lor la Sf. Gheorghe e amintit numai de cănde, ca aproape același text ca a Brâncoveanului. Dacă ei nu au morminte, aceasta se datorește faptului că au fost îngropați sub aceeași piatră sub care zăceau oasele Brâncoveanului. Această piatră nu poate fi decât aceea a cărei fotografie o dăm, decorată cu stemă domnească.

Piatra e lucrată pentru un domn, ea nu putea să acopere numai simplii descendenți sau rude de Domn, cari *niciodată* nu-și pot împodobi mormintele cu stema domnească. Exemple: Mormintele Zmarandei și Aneței, fetele Brâncoveanului, (Hurez); al noiei Brâncoveanului, Bălașa Cantacuzino (Mitropolia Târgoviște); al nepoatei Brâncoveanului (fata lui Constantin) (biserica S-ta Vineri Târgoviște); al părinților și moșului Brâncoveanului (Brâncoveni); ai tatălui lui Matei Basarab (Arnota).

Dacă piatra nu are inscripție ca atât mai mult trebuie să înțelegem din ce cauză; oare în Franța revoluționară, dacă s'ar fi găsit oasele decapitatului Ludovic al XVI-lea, ar fi putut cineva a le exhiba cu ostentație într'un templu francez ? — Chiar faptul că tradiția îl atribuie lui Grigorie Brâncoveanul, e concludent; acest ultim Brâncoveanu, fiind și ultimul îngrijitor al mormântului ce ascunde cenușa strămoșului său.

R É S U M É

LE TOMBEAU DE CONSTANTIN BRANCOVAN BASSĂRĂB VOEVOD

La veille de l'anniversaire du bicentenaire de la mort de Constantin Brancovan, nous avons découvert son tombeau dans l'église «Sf. Gheorghe nou» de Bucarest.

Nous rappellerons brièvement les derniers moments de la vie de Brancovan, son martyre, son enterrement, et les efforts faits par sa veuve Doamna Maria pour rassembler dans leur patrie les membres de sa famille et les restes de ceux qui étaient morts pour leur pays et leur foi.

L'intervention d'un nouveau facteur dans la guerre contre les Turcs: les Russes de Pierre le grand, en compliquant la situation extérieure du pays, troubla la tranquillité dans laquelle vivait le vevode après la paix de Carlowitz—et hâta sa chute.

Des querelles intérieures, provoquées par la rupture entre le prince et les puissants boyards Cantacuzène, aggravèrent la situation.

Il n'y eut plus rien de caché, dorénavant, à la cour de Brancovan; même son titre de prince de l'Empire romain fut connu de la Porte, qui lui en fit une sévère réprimande.

Connaissant les bruits qui couraient au sujet de son prochain détronement, Brancovan ne se fit plus aucune illusion; il obtint le protectorat de l'empereur Charles VI et l'indigénat pour la Transylvanie, où il se fit bâtir un magnifique palais comme lieu de refuge.

Une imprudence de Brancovan: le projet qu'il avait fait de marier son fils Radoacan à une nièce du prince rebelle de Moldavie D. Kantimir, — imprudence habilement utilisée par le réformateur maniaque de la Turquie, le vizir Ali-Pacha, mit en défaut la perspicacité de Brancovan.

Le 24 mars (v.s.) 1714, arrivait à Bucarest, à l'insu de tout le monde, le camérier impérial, et le lendemain, le grand écuyer, sous le prétexte de passer à Hotin. —

Le 24 Mars ils détronèrent le Prince, et l'emmenèrent, le 27, de Bucarest, avec ses biens, ses fils, ses gendres, sa femme, et ses neveux, à Constantinople, où ils arrivèrent le 9 avril.

La famille princière fut jettée à la prison des «7 Tours», la fortune fut inventoriée et le prince mis à la question.

Les tortures qu'il subit le 11 mai et le 4 juin (quand on le soumit au supplice de la roue) ne parvinrent à lui arracher le moindre aveu en ce qui concernait ses richesses.

On eut alors recours à la ruse. Le 25 juin, on permit au prince, auquel on fit présent d'un *caftan*, de se loger au palais du pays à Galata, afin d'intercepter les lettres qu'il adresserait à ses agents, et où il serait question de ses biens.

Le 28 juin le prince fut de nouveau jeté aux «7 Tours» et subit à 3 reprises la torture. — Il avoua les 30.000 ducats et les 5.000 bourses qui se trouvaient dans la maison du Patriarche de Jérusalem et dans celle d'un agent de l'Angleterre à Andrinople; les 300.000 ducats déposés à la *Zecca* de Venise; les 240, 139 florins, qui se trouvaient en Transylvanie. On vendit alors ses objets de valeur, des habits de prix, des bijoux, etc. à l'Atmeidan.

Après ces tortures, le 15 août, jour anniversaire de ses 60 ans de vie et de 26 ans de règne, Brancovan et ses fils furent décapités en présence du Sultan. — Leurs têtes furent promenées au bout des lances, à travers la ville, et leurs corps jetés devant la sublime Porte, d'où, ils devaient être jetés à la mer; ils furent néanmoins transportés furtivement, par les agents de la Patriar-

chie, au monastère de la Theotocos, de l'île de Halki, qui entretenait des relations avec les pays roumains dès le XVI-me siècle.

La veuve, Doamna Maria, ses gendres et ses petits-enfants furent condamnés à une prison perpétuelle, commuée en un exil à Koutais. Ce n'est qu'à l'automne de l'an 1716, qu'ils furent mis en liberté, en échange de la somme de 100.000 florins. On eut recours par calcul politique à ce moyen, pour produire un revirement dans l'opinion du pays qui, — après le paix de Passarowitz — était presque perdu pour les Ottomans, et qui entourait la princesse d'une affectueuse vénération,

De retour dans sa patrie, la princesse reconstitua, d'abord, la maison des Brancovan, et ses biens dispersés, après quoi elle put enfin songer à ramener de Halki les ossements de ceux dont elle défendait la mémoire auprès de l'empereur Charles VI, avec une fierté et une hardiesse d'autant plus remarquable, qu'elle était à présent soupçonnée de favoriser la politique turque!!

Le 20 juillet 1720, les ossements étaient déposés, en cachette, sous une dalle de marbre, décorée des armes du pays, dans l'église de St. Georges, près du tombeau de Jean Mavrocordat, l'ancien dragoman de la Porte, devenu Voevode de Valachie, — à la bienfaisante intervention duquel la princesse avait dû son retour d'exil.

Aucune inscription ne fut gravée sur la tombe du condamné, mais, au dessus, une lampe magnifique fut placée pour rappeler le nom du «bienheureux prince» et l'éclairer à travers les ténèbres de deux siècles.

